

UJA Federation
of New York
Good together.®

ארגז הכלים
לחינוך לעמיות

טקסט:

היסטוריה קולקטיבית וזיכרון

בכל דור ודור, חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא
ממצריים.

- ההגדה של פסח

היסטוריה קולקטיבית וזיכרון

הסבר הטקסט

כיהודים החיים במאה מסוימות (ה-21) קשורה בחוויותיו של העם שלכם.

אינכם יכולים להיות יהודים מבלי להפנים את החוויות של העם שלכם כחלק ממי שאתם. המשמעות של להיות חלק מהעם היהודי היא לחיות את החוויה הלאומית הזו, המורשת הקולקטיבית, בתוככם. חלק מכם קשור עם החוויה הקולקטיבית שלכם, ומשמעה שאין לכם זהות מלאה כאינדיבידואל יהודי אם לא קפצתם בדמיונכם, כמעשה של רצון והכרה, אל מקום של הזדהות עם הסיפורים הגדולים של חוויות העם היהודי.

החוויות שלהם הן חלק ממי שאתם, ואינכם יכולים להגדיר את עצמכם כיהודים עד שלא אשררתם את החוויה הזו ועשיתם כל שביכולתכם לאמץ היבט זה של עצמכם. דעו את ההיסטוריה שלכם, לימדו את ההיסטוריה שלכם וחיו את ההיסטוריה שלכם – והבינו שזו אינה רק אמירה על אב קדמון כזה או אחר, אלא אמירה על מערכת היחסים האישית שלכם עם הקולקטיב של העם שלכם.

ההיסטוריה קולקטיבית שהופכת לזיכרון אישי! הדבר נכון לא פחות גם לגבי גרים שמשפחותיהם לא היו יהודיות: גם הם חלק מהקולקטיב היהודי והזיכרון שלהם צריך לנסות לקפוץ את אותה קפיצה.

פעיל יהודי בשם זאב מגן סיכם נקודה זו לפני מספר שנים, בכותבו:

טקסט מוכר זה מופיע בהגדה של פסח ונותן הצהרה יוצאת דופן לגבי זיכרון היסטורי, מהמיוחדות המופיעות במסורת היהודית. אפשר לומר על טקסט זה שלמרות היותו חלק מהשפה הייחודית של ההגדה ושל סיפור יציאת מצרים, הוא מייצג למעשה הנחיה רחבה בהרבה לגבי התייחסות היהודים למסורת ההיסטורית שלהם.

ברור מדוע תודעה היסטורית נתפסת כהיבט חשוב של זהות לאומית באופן אוניברסאלי. ברם, כאן אנחנו מתייחסים לעניין כהרבה מעבר לרעיון שכל אדם צריך לזכור את ההיסטוריה שלו כחלק מהשתייכות לעם או אומה. כאן הרעיון הוא שישנה פעולה הנדרשת מבני העם היהודי, שהיא הרבה מעבר לזיכרון.

נדרש כאן היבט של הפנמה קיומית: היהודים אינם נדרשים רק לזכור מה קרה במצרים, אלא נאמר להם לראות עצמם "כאילו הם עצמם" היו חלק מאותו אירוע היסטורי. המבנה של סדר פסח נבנה כמובן על בסיס אמירה זאת, כך שהוא מחזק את היסוד של הזדהות אישית. זיכרון אינו מספיק – עליך להרגיש כי התרחשות היסטורית (או לכאורה היסטורית) זו התרחשה עבורך לא פחות מאשר עבור המשתתפים שלקחו בה חלק בפועל.

נראה כי הרבנים שבנו את הסדר אומרים לנו – אל תסתפקו בזיכרון ההיסטוריה שלכם בלבד, אלא היו חלק מההיסטוריה, הזדהו בעצמכם עם החוויות של העם שלכם, והבינו שזהותכם

לאבותינו... ואם השיכחה הייתה שולטת בנו, היכן היה מקום לתרבות ולמדע?

דור יוצר ומחדש אינו זורק מורשת תרבותית של דורות לסל האשפה. הוא בודק וחוקה, מקבל ודוחה. לעתים הוא שומר ומוסיף למסורת קיימת.

לעתים הוא יורד למערות חרות על מנת לחפור ולהסיר את האבק ממה שנישכח, על מנת להחיות מסורות ישנות שבכוחן לעורר את רוח החידוש והחדשנות...

- ברל כצנלסון

הצעות חינוכיות

הנה שלוש הצעות להשתמש בחומר כאן:

1. העלו בפני המשתתפים את המחשבה שההגדה של פסח היא טקסט פדגוגי וחינוכי גדול, שחובר על ידי הרבנים בימי הביניים כדי להעביר מספר רעיונות חינוכיים לקהילה היהודית המפוזרת. חלקו את הקבוצה לקבוצות קטנות ותנו לכל קבוצה קטנה מספר דפים מההגדה המסורתית (אפשר לתת דפים שונים לכל קבוצה, או את אותם דפים לכולן). בקשו מכל קבוצה קטנה לזהות מסרים חינוכיים בדפים אותם קיבלו ולהציג אותם לכל הקבוצה. מה מנסים הרבנים ללמד אותנו דרך הצורה בה הם ארגנו את ההגדה? אופציה אחרת היא לערוך "תרגיל פאזל", בו כל משתתף בקבוצה קטנה הופך למשתתף בקבוצה קטנה אחרת, ובה מיוצגים כל חלקי ההגדה. נסו לזהות אילו מסרים עיקריים הרבנים מנסים להעביר, ומדוע? מה הם אומרים על הדרך בה היהודים צריכים להתייחס להיסטוריה שלהם? מדוע? מהי משמעות הדבר? כעת האזינו לקטע מספר 3 בקישור הבא, המתייחס לזיכרון היהודי. בקטע קצר זה (פחות מדקה) אנחנו שומעים את

יש לכם עיניים מיוחדות שראות למרחקים. אם רק תרצו – די עד כדי להשקיע בעניין – תוכלו לפרוש את זרועותיכם ולגעת בעבר בין אלפי השנים. תוכלו לספוג את התובנות ולרחוץ באור התהילה ולטבול בכאב ולינוק מהכוח הנובע מכל תקופה, כל אירוע וכל התנסות של העם העשוי לבלי חת, הבלתי ניתן לערעור, והשורד בעיקשותו...

יכולת זאת אינה נרכשת רק באמצעות למידה וקריאה... זאת היא בראש ובראשונה תוצאה של קשה, שייכות ואהבה עזה. אם תושיטו יד ותאחזו בידי עמכם – הייתם שם. לקחתם חלק במעשיהם, בכל מקום ובכל זמן, לחמתם במלחמותיהם, הרגשתם את שהם הרגישו ולמדתם את הלקחים שהם למדו.

- זאב מגן, "דמיין", 1998

מגן חוזר על דבריהם של הרבנים בהציעו: ההיסטוריה קיימת כדי שתהיו חלק ממנה. אם אתם תופסים אותה בדמיונכם ומקבלים אותה, היא אכן תהיה חלק מכם.

אך דברים אלו מעלים שאלה נוספת: ישנם הטוענים כי התקשרות קרובה מדי עם ההיסטוריה שלנו יכולה לשתק את העם ולמנוע ממנו לנוע קדימה. אתם עלולים להיהפך לעבדים לזיכרון ולנסות לשכפל את העבר.

גישה כזו יכולה למנוע מעם להתקדם. אדם אחד שהעלה את השאלה הזו היה הפעיל והמחנך הציוני ברל כצנלסון, שאמר בנאום בתקופה שלפני הקמת המדינה:

בני האדם מצוידים בשתי תכונות, זיכרון ושיכחה. איננו יכולים לחיות בלעדי שתיהן. אילו היה רק הזיכרון קיים היינו קורסים תחת עולו. היינו הופכים לעבדים לזיכרונונו,

להביא את הקטע של ברל כצנלסון כחיזוק לעמדה השלילית!

3. הציגו את העמדה הרבנית המגולמת בביטוי. האם זוהי גישה טובה בעיני קבוצה? מדוע? מדוע לא? יתכן ותרצו להביא את הקטע של ברל כצנלסון בכדי להדגיש את הבעיות האפשריות שיכולות לעלות כשאנחנו מנסים לזכור יותר מדי, ברמה הלאומית? בהנחה שאנחנו לא מסוגלים "לזכור" את כל ההיסטוריה שלנו ולהפנים אותה, שאלו את הקבוצה – באופן פרטני בתחילה, ולאחר מכן בקבוצות – לבחור שלושה או ארבעה אירועים בהיסטוריה היהודית שכל היהודים צריכים לזכור ולבקש להפנים, לפי גישת הרבנים. מדוע יש לזכור ולהפנים דברים אלו? כל קבוצה צריכה להסביר ולהצדיק את בחירותיה.

המחנך היהודי אברהם אינפלד מדבר על חשיבות הזיכרון עבור היהודים. מה חושבים התלמידים על הרעיון ש"אסור שליהודים יהיה אבדן זיכרון"?

2. הציגו את הביטוי מההגדה לכיתה. דונו במשמעותו, ושאלו מדוע הרבנים לא אמרו לנו בפשטות לזכור את היציאה ממצריים? העלו את ההצעה שלפי הרבנים, זוהי הגישה היהודית להיסטוריה. העלו את השאלה האם הוא מציאותי? באילו דרכים הוא כן או לא מציאותי? פתחו סליל של סרט הדבקה על הרצפה, כשצד אחד שלו יסמן "שלילי" והצד השני יסמן "חיובי" ובקשו מהם להציב את עצמם לאורך הסרט בהתאם להסכמתם או אי הסכמתם עם גישת הרבנים. בדיון שיבוא לאחר מכן, יתכן ותרצו